



Юрій ПУКІВСЬКИЙ

**НАВСЬКИЙ ВЕЛИКДЕНЬ —  
«СВЯТО МЕРЦІВ»:  
ТРАДИЦІЙНІ ЗВИЧАЇ ТА ОБРЯДИ  
(за матеріалами  
з історико-етнографічної Волині)**

Розглянуто традиції відзначення у волинян архаїчного свята народного календаря Навського Великодня. Проведено аналіз поминальних звичаїв та обрядів, які стосуються цього дня (відвідання місць поховань своїх родичів, принесення на могили освячених харчів, ритуальна трапеза вдома, що символізувала розговиння померлих). Також охарактеризовано традиції дотримання низки табу та їх мотивацію. Наголошено на своєрідних локальних особливостях відзначення свята на теренах історико-етнографічної Волині попри його загальноукраїнський характер.

**Ключові слова:** Навський Великдень, поминання, померлі предки, звичаї, повір'я, заборони, історико-етнографічна Волинь.

© Ю. ПУКІВСЬКИЙ, 2014

Найбільшим християнським святом, а також головною датою народно-церковного календаря українців справедливо вважається Великдень. Водночас в українській традиції відомі й інші Великодні, серед яких найвагоміше місце займає Навський Великдень. Звичаї та обряди, пов'язані з відзначенням Навського Великодня, становлять неабиякий інтерес не лише з огляду на їхню архаїчність, але й маловідомість у науковій етнологічній літературі. Слід зауважити, що пошанування означеного свята не є загальнопоширеним явищем на всій території України. У цьому відношенні терени історико-етнографічної Волині [17, с. 116; 16, с. 722—724] якраз можуть вважатися одним з основних ареалів побутування цієї реалії народної культури.

Для тижня після Великодня, який волиняни називають «Провідним» [1, арк. 12, 33, 50, 86; 2, арк. 6, 26; 3, арк. 14, 21, 42, 60; 6, арк. 63] чи «Проводним» [1, арк. 63; 2, арк. 4, 35], рідше — «Світлим» [1, арк. 24; 3, арк. 6; 6, арк. 43, 56] («Світлою седмицею» [1, арк. 71]) або ж «Великоднім» [1, арк. 7] притаманний своєрідний комплекс народних традицій, який стосується теми вшанування покійних предків: «Провідний тиждень — поминальний тиждень» [2, арк. 6]; «Провідний тиждень — то за покойніками» (с. Вільгір Гоцанського р-ну Рівненської обл.) [2, арк. 12]. Як і в інших слов'янських народів, в українців Світлий тиждень уважався часом перебування душ померлих на цьому світі [11, с. 274]. Не є винятком тут і етнографічна Волинь, що засвідчує існування серед волинян аж двох поминальних дат протягом цього тижня. Одна із них — це четвер після Великодня, який за загальнопоширеною у волинян традицією називається «Навським Великоднем» [1, арк. 24, 82, 105; 2, арк. 14, 23, 40; 3, арк. 19, 37, 72; 4, арк. 46; 6, арк. 7; 7, арк. 299; 9, арк. 151]. Архаїчність цієї назви засвідчує вже те, що слово «нав» сягає праслов'янського періоду, коли означало «мрець», «домовина» [18, с. 12]. Відомі серед сучасних волинян також локальні назви цього дня: «Намський Великдень» [2, арк. 7, 9; 3, арк. 6, 21, 32; 4, арк. 38; 6, арк. 57, 63, 72], «Мамський Великдень» [19, с. 111]; «Дамський Великдень» [3, арк. 14], «Надський Великдень» [6, арк. 14, 19]. Погоджуючись з тезою сучасного українського етнологіста Валентини Конобродської, вважаємо їх результатом фонетичних змін первісної назви «Навський Великдень», які відбулися внаслідок втрати у свідомості

етнофорів етимологічних зв'язків назв свята з коренем «нав» [22, с. 253]. Водночас у деяких локальних традиціях побутують назви, які виразно засвідчують народне усвідомлення значення цього дня. Зокрема, у периферійній смузі побутування звичаю (південна смуга Іваничівського та Горохівського р-нів Волинської обл.) виявлено виключно такі назви, як «Великдень покійників» [3, арк. 45], «Мерський Великдень» [6, арк. 35, 43]. Зазначимо, що подібні назви на зразок «Вмерших Паска», «Мерців Великдень», «Померлих Великдень», «Їхній Великдень», «Великдень покійників» побутують паралельно з терміном «Навський Великдень» на більшості волинських теренів.

Щоправда, у галицькій частині історико-етнографічної Волині згадки про «Навський Великдень» виявити поки що нам не вдалося, хоча ще наприкінці XIX ст. попередники фіксували тут поодинокі згадки про цю дату народного календаря. Зокрема, Броніслав Сокальський описав як локальне явище «Ямський Великдень», яке відзначали як свято померлих душ у с. Пархачі Сокальського повіту (нині с. Межиріччя Сокальського р-ну Львівської обл.) [33, с. 234]. Його рудиментом, вірогідно, є збережена у с. Хороброві цього ж району традиція називати тиждень після Великодня «мертвим» [5, арк. 30]. Додатковим аргументом на користь такого припущення є приклади називання Навського Великодня Мертвим Великоднем [29, с. 144]. Зважаючи на наведену інформацію, маємо підстави стверджувати про те, що в минулому традиція Навського Великодня побутувала скрізь у волинському етнографічному ареалі. Чинником, який вплинув на поступове зникнення реалії у цій частині історико-етнографічного району, найімовірніше, була особливо активна діяльність греко-католицького духовенства з метою усунення дохристиянської обрядовості з побуту місцевого населення. До речі, дуже промовистими у цьому контексті є свідчення сучасних респондентів, які демонструють ставлення священнослужителів до цього народного свята: «Колись казали, що не мона в четвер зачіпати землі, бо то вмерлих Великдень. А наш той во батюшка, каже, що то неправда» (с. Перемиль Горохівського р-ну Волинської обл.) [3, арк. 78].

Навський Великдень — це день, з яким пов'язана найбільша кількість архаїчних за походженням по-

минальних мотивів. Народні уявлення про те, що на Навський Великдень «вмерші розговляються» (с. Угольці Гошанського р-ну Рівненської обл.) [2, арк. 28] чи «[вони] тоже святкують» (с. Гумнище Горохівського р-ну Волинської обл.) [3, арк. 10], подекуди окремі респонденти інформації зберігають досі. Давніші на більш ніж століття джерела увиразнюють і поглиблюють інформацію стосовно таких уявлень. Зокрема, як зазначав В'ячеслав Камінський, волиняни вірять в те, що в Навський Великдень померлі встають з могил, вітають один одного з великим святом і осяяні радістю від цього свята, намагаються всіляко сприяти добробуту своїх живих родичів [20, с. 317]. У с. Лука, що неподалік від Житомира, ще на початку XX ст. у день Навського Великодня намагалися не виходити на вулицю після заходу сонця, позаяк «мерці будуть до церкви йти» [8, арк. 120]. Легенду про великодню службу покійників у світлий четвер зафіксував свого часу в одному з волинських сіл місцевий священник Василь Пурієвич [26, с. 356]. На теренах Полісся подібні уявлення, які відзначаються архаїчністю, збереглися ще до недавнього часу: вночі на Навський Великдень можна побачити «свого мерця», якщо одягнути кінський хомут [30, с. 185].

Цього дня, за традиційним звичаєм, волиняни провідують місця поховань своїх родичів. Згідно з відомостями із Славутського району Хмельницької області, могили мали бути упорядковані саме до цього дня: «Стараємся до цього четверга упорядити могили» (с. Великий Скнит) [1, арк. 16]; «Четвер — Навський Великдень. Це Великдень всіх покійників. То ми стараємся могили всі очистити до четверга. Щоб вже в четвер було на могилах чисто, прибрано, щоб занести свячене яйце» (с. Понора) [1, арк. 44]; «То треба прийти в середу, якщо до Паски не вспів, на могилу і все попорати, щоб до четверга все було прибрано. Бо шось воно та й є. В четвер вони нас ждуть, шо до них прийдуть і шось принесуть» (с. Губельці) [1, арк. 96].

Здебільшого східною частиною етнографічної Волині обмежується у наш час традиція приносити на Навський Великдень на могили рідних освячені продукти: «Навський Великдень [...]. Ходили на могилки, носили свячене покійникам. Це їх Паска» (с. Довжки Славутського р-ну Хмельницької обл.) [1, арк. 63]; «Яйця носили, мазурки клали на мо-

гилки» (с. Богданівка Корецького р-ну Рівненської обл.) [1, арк. 82]; «В нас на Навський Великдень йдуть, їсти несуть» (с. Бугрин Гощанського р-ну Рівненської обл.) [2, арк. 56].

Натомість надбанням уже відносно пізнішого часу, очевидно, є традиція, згідно з якою на Навський Великдень селяни «йдуть на могилки — оправляють тамечка, прибирають» (с. Бухарів Острозького р-ну Рівненської обл.) [2, арк. 36], «упоряджують; колись рушники чіпляли, тепер вінки» (с. Вільгір Гощанського р-ну Рівненської обл.) [2, арк. 9]. За польовими матеріалами, ця складова свята актуалізується в межах етнографічного району в напрямку зі сходу на захід [2, арк. 10, 12, 31, 50; 4, арк. 8, 38, 47; 6, арк. 22, 35]. Відзначимо, що в окремих місцевостях, де побутує хронім Навський Великдень (наприклад, терени Горохівського району Волинської області), дотримання описаних традицій не зафіксовано.

Відомі випадки, коли до дня Навського Великодня навіть приурочуються Проводи, тобто церковне поминання: «Навський Великдень. То Проводи робили по людях» (с. Бермешів Локачинського р-ну Волинської обл.) [6, арк. 72]; «...Мерський Великдень. То в четвер після Паски, в той світлий тиждень. [...] То в нас ше там на Жджарках (присілок. — Ю. П.) Проводи. Там тоже є могилки» (с. Заставне Іваничівського р-ну Волинської обл.) [6, арк. 43].

Одним з важливих компонентів цього дня, за матеріалами із Славутчини, була ритуальна трапеза, яка відбувалася вдома. Тутешні інформатори стверджували, що «оставляють свячене на цей день» (с. Великий Скнит) [1, арк. 105], «...вранці ставлять свічку і так снідають, як на Паску» (с. Губельці) [1, арк. 90]. Досі подекуди побутує переконання про те, що «мусиш так пообідати на Навський Великдень, як ти обідав на Паску» (с. Великий Скнит) [1, арк. 12]. Отже, ніби знову відбувалися великодні розговини, але цього разу для покійних предків. У свідомості етнофорів ця трапеза асоціюється передусім з пам'яттю про померлих родичів: «Вранці сідали їли свячене, згадували померлих» (с. Рівки) [1, арк. 55]. Водночас інформації про влаштування такої трапези в інших частинах досліджуваного краю виявити не вдалося. Навіть на теренах Полісся, яке відзначається відносно кращою

збереженістю багатьох архаїчних явищ духовної культури, відомостей про описаний звичай сучасним дослідникам зібрати не вдалося [22, с. 254; 24, с. 185]. Проте, давніші за походженням джерела (з середини XIX ст.) містять відомості про його побутування [15, с. 320]. Саме трапеза, як стверджують сучасні дослідники, була основним епізодом великоднього поминання, позаяк символізувала розговиння померлих [11, с. 280].

З-поміж інших атрибутів Навського Великодня, напевно, найкраще збереглися заборони, які пов'язані з цим днем. До слова, вони є однотипними в усьому Волинському краю. Зокрема, на Навський Великдень намагаються уникати важкої роботи вдома і по господарству. Особливо небезпечною вважається праця на землі: «Якшо пройде Паска і четвер, то кажуть, що не мона робити, бо то день померлих. Великодень померлих. То кажуть, що в той четвер не можна нічого в землі робити» (с. Литовеж Іваничівського р-ну Волинської обл.) [4, арк. 11]; «Четвер, то це вже вмерших Паска, їхня Паска — Навський Великдень. В землю не мона лізти зовсім, то прямо свято» (с. Малий Скнит Славутського р-ну Хмельницької обл.) [1, арк. 77]; «На Намський Великдень сохронь Боже землю зачіпити, то покойників зачіпаєш. На Намський Великдень шоб хто хоч де шкрябнув — нічого. Так то роблять, а землі не зачіпають» (с. Липа Горохівського р-ну Волинської обл.) [3, арк. 32]. Дотепер місцеві селянки вірять: якщо обробляти землю, то «виросте навська кістка» [1, арк. 8, 29, 101; 2, арк. 9, 16, 40; 6, арк. 56]. Навською кісткою мешканці Волині називають наріст, який виникає найчастіше на руці або голові людини: «Як шось в цей день робиш, то гуля виросте — навська кістка» (с. Рівки Славутського р-ну) [1, арк. 20]; «Ото як часом на тілі десь зробиться така гулька, то кажуть [...] — навська кістка. Шо то од того, шо шось робили на Навський Великдень» (с. П'ятикори Локачинського р-ну Волинської обл.) [6, арк. 56]. Якщо ж у когось справді виростає такий наріст на тілі, то це пов'язують саме з недотриманням заборони [1, арк. 48; 6, арк. 56]. Цікаво, що у досліджуваному районі і за його межами (передусім на теренах Полісся) загрозою появи подібного наросту на тілі мотивували також заборону переходити дорогу похоронній проце-

сії, або ж їсти під час її проходження повз хату [14, с. 65; 19, с. 112; 22, с. 195]. Виконання роботи в цей день рівнозначне прояву неповаги до покійних, які мали здатність покарати тих, хто не шанував їх. Сказане підтверджують способи, до яких вдавалися, аби позбутися такого наросту. Це можна було зробити лише через безпосередній контакт з померлим: «Робити нічо не можна, бо виросте навська кісточка. То казали тоді, шо треба до покойника іти і тим місцем душить до його» (с. Дорогобуж Гошанського р-ну Рівненської обл.) [2, арк. 23]. Натомість у с. Зимному Володимир-Волинського району Волинської області побутував дещо інший спосіб лікування наросту: «Казали, як десь кісточка росте, йти на могилки і здибати костюмашку якуюсь чи шось, і хрестити, то та кісточка подіньється. Знайти костюмаху і нею хрестити» [6, арк. 7]. Аналогічні засоби лікувальної магії широко відомі в інших місцевостях Волині [19, с. 112; 32, с. 213]. Загалом, уявлення про те, що контакт з небіжчиком сприяє лікуванню певних хвороб широко побутувало в минулому серед українців [13, с. 244; 21, с. 87; 25, с. 249].

Стійкість наведених народних уявлень засвідчують приклади пошанування цього свята, яке християнською церквою, зрозуміло, не визнане, навіть у священницьких родинях. За спогадами Лесі Романенко, після того, як у дружини священника в с. Лепесівка (нині Білогірського р-ну Хмельницької обл.) виросла гуля на голові, то потракували її як покарання за те, що жінка прала білизну на «Намський Великдень». Цікаво, що «вилікувала» священникову дружину баба-знахарка за допомогою «кістки з мерця» [27, с. 120—121].

Слід зауважити, що серед причин дотримання заборони працювати на землі фігурують також перестороги, які пов'язані з небезпекою втрати майбутнього урожаю: «Казали, шо не садити, бо не буде рости, тіко буде в землю йти» (с. Стара Лішня Іваничівського р-ну Волинської обл.) [4, арк. 25]; «Ніколи землі не зачіпали. Кажуть, шо то якби покойників. Кажуть, як робити землю, то не буде рости, чи не буде прийматься. Отака була примовка. Навський Великдень кажуть в нас» (с. Пляшева Радивилівського р-ну Рівненської обл.) [3, арк. 72]; «На землі люди опасаються робить, бо, кажуть, [що] вроді воно шкодить. Шо воно

не вродить» (с. Угольці Гошанського р-ну Рівненської обл.) [2, арк. 28]. Спорадично трапляються згадки і про інші покарання, як наслідок роботи на землі: «В четвер посла Паски Навський Великдень, кажуть, тобто Паска небожчиків. Мій дедько не вірив. Не вірив в то — нема коли святкувати. Вивіз фуру гною, зрання розкидав і пригорав той гній. Буде сіяти луццик — льон такий. Посівав той льон, поставив борони. Став скородити і на місці, на місці як задригнувся і тії борони зводятьсі перекидаютьсі догори зубами. А коні були хороші такий. Коні так як то сполохалисі, як рвинулисї, заплуталисі. Падає кінь на тую, на тії зуби на борони. Тіко, фуг — кишки вилзли. Ото скілько літ, то я так памнітаю, який грїх [...]. Дядькові змарнилася Perezімована коняка» (с. Старосілля Іваничівського р-ну Волинської обл.) [4, арк. 46].

Із наведеними повір'ями корелює заборона, повсюдно відома у волинян (як і в усьому східнослов'янському ареалі), сіяти зерно тоді, як в селі є мрець [6, арк. 39; 31, с. 111]. Заснована вона на уявленні про те, що згубний вплив смерті поширяться на все посаджене чи посіяне у такий час і воно не зійде або погано вродить [12, с. 29; 22, с. 136; 33, с. 255].

Крім Волині, традиція Навського Великодня розповсюджена також на Холмщині [6, арк. 60], Поліссі [15, с. 320; 23, с. 373, 395], спорадично на територіях Середнього Подніпров'я [10, арк. 92] та Слобожанщині [11, с. 284]. Значне побутування цього явища в українців деякі народознавці трактували як найбільш характерний для них великодній звичай [28, с. 120]. Крім того, Навський Великдень відомий лише у південній смузі сучасної Білорусі [11, с. 295—296], тобто на українській етнічній території.

Підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити наступні висновки:

Четвер після Великодня повсюдно відомий у волинян (за винятком галицької частини Волині) як «Навський Великдень» або «Паска вмерлих». Це день дотепер серед місцевого населення вважається святом, з яким пов'язані архаїчні за походженням поминальні обряди (відвідання місць поховань своїх родичів, принесення на могили освячених харчів, ритуальна трапеза вдома, яка символізувала розговіння померлих) та певні заборони. Відзначення На-

вського Великодня також може вважатися явищем, яке характерне власне для української традиції.

1. Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі — Архів ЛНУ імені Івана Франка). — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 187-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Весняна календарна обрядовість», зафіксовані Пуківським Юрієм Володимировичем 11—25 липня 2007 р. у Славутському районі Хмельницької області). — 120 арк.
2. Архів ЛНУ імені Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 297-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Весняна календарна обрядовість», зафіксовані Пуківським Юрієм Володимировичем 3—17 липня 2009 р. у Гошанському районі Рівненської області). — 58 арк.
3. Архів ЛНУ імені Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 345-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Весняна календарна обрядовість», зафіксовані Пуківським Юрієм Володимировичем 7—15 липня 2010 р. у Горохівському районі Волинської області та Радивилівському районі Рівненської області). — 78 арк.
4. Архів ЛНУ імені Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 377-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Весняна календарна обрядовість», зафіксовані Пуківським Юрієм Володимировичем 29—30 липня 2011 р. в Іваничівському районі Волинської області). — 50 арк.
5. Архів ЛНУ імені Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 428-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Весняна календарна обрядовість», зафіксовані Пуківським Юрієм Володимировичем 10—15 червня 2012 р. у Сокальському районі Львівської області). — 35 арк.
6. Архів ЛНУ імені Івана Франка. — Ф. 119. — Оп. 17. — Спр. 429-Е (Польові етнографічні матеріали до теми «Весняна календарна обрядовість», зафіксовані Пуківським Юрієм Володимировичем 19—26 червня 2012 р. у Володимир-Волинському, Іваничівському та Локачинському районах Волинської області). — 73 арк.
7. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (далі — АНФ ІМФЕ НАН України). — Ф. 1—3 (дод.). — Спр. 312 (Звичаї, обряди, вірування, зв'язані з святами весняного циклу. 1928—1929 рр.). — 358 арк.
8. АНФ ІМФЕ НАН України. — Ф. 1—5. — Спр. 403 (Дмитрук Н. Матеріали з народного календаря, зібрані на Волині. 1924—1929. Рукопис). — 137 арк.
9. АНФ ІМФЕ НАН України. — Ф. 1—7. — Спр. 716 (Етнографічна комісія. Кореспондентська мережа. Народний календар, пісні, частушки, прислів'я, приказки, казки, загадки, легенди, анекдоти в Житомирській області. 1912—1932 рр.). — 172 арк.
10. АНФ ІМФЕ НАН України. — Ф. 15—3. — Спр. 257 (Збірник фольклорних та етнографічних матеріалів різних дописувачів, упорядкований В.Г. Кравченком. Календар пересувний. Одяг. Рибальство. Каменярство. 1941 р.). — 186 арк.
11. Агапкина Т.А. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл / Т.А. Агапкина. — М. : Индрик, 2002. — 816 с. — (Традиционная духовная культура славян. Современные исследования).
12. Бельській С. Деревня Ковали Житомирского уезда / С. Бельській // Труды общества исследователей Волини. — Житомир, 1910. — Т. III. — С. 1—30.
13. Беньковскій И. Смерть, погребение и загробная жизнь по понятиям и верованию народа / И. Беньковскій // Киевская старина. — 1896. — Т. LIV. — Кн. 9 (сентябрь). — Отд. I. — С. 229—261.
14. Босик З.О. Поховально-поминальна обрядовість: на польових матеріалах Сарненського і Дубровицького районів Рівненської області / З.О. Босик // Сучасний стан та перспективи розвитку народознавчої науки в Україні: збірник матеріалів Круглого столу, присвяченого пам'яті В.Т. Скуратівського, К., 28 жовтня 2008 р. — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. — С. 55—79.
15. Возняк М. Народний календар із Овруччини 50-х років XIX століття у записі Михайла Пйотровського / Михайло Возняк ; упоряд., прим., підгот. тексту, післямова К. Кутельмаха // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 1995. — Т. ССXXX: Праці Секції етнографії і фольклористики. — С. 303—350.
16. Глушко М. Віктор Давидок. Етнологічний нарис Волині. За матеріалами експедиції Полісько-Волинського народознавчого центру «Волиняна — 2003». — Луцьк : Інститут культурної антропології, 2005. — 70 с. / Михайло Глушко // Вісник Львівського університету: Серія історична. — Львів, 2005. — Вип. 39—40. — С. 722—728. — (Рец.).
17. Глушко М.С. Історико-етнографічна Волинь: локалізація, межі (за матеріалами наукових досліджень другої половини XX — початку XXI ст.) / М.С. Глушко // III Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на шляху творчого поступу». Луцьк, 17—19 травня 2006 р. : Доповіді та повідомлення : в 3-х т. / Укр. іст. т-во, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк : Вежа, 2007. — Т. I. — С. 111—119.
18. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / редкол. О.С. Мельничук (голова) та ін.. — К. : Наукова думка, 2003. — Т. 4: Н-П. — 656 с.
19. Іваннікова Л.В. Вірування в русалок і мавок на подільсько-волинськомупограниччі / Л.В. Іваннікова // «Велика Волинь» : Науковий збірник. — Житомир :

- В. Котвицький, 2008. — Вип. 39: Антонінський край у просторі і часі : у 2-х т. — Т. II. — С. 106—115.
20. Каминській В. Праздникъ Пасхи въ селе Косарева Дубенскаго уезда, Вольнской губерніи / Вячеславъ Каминскій // Киевская старина. — 1906. — Т. ХСІІ. — Кн. 3—4 (мартъ-апрель). — Отд. I. — С. 299—320.
  21. Колодюк І.В. Народна медицина у традиційній культурі українців Центрального Полісся (остання чверть ХХ — початок ХХІ ст.) : монографія / І.В. Колодюк. — К. : Київський університет, 2006. — 147 с.
  22. Конобродська В. Поліські поховальні і поминальні обряди / Валентина Конобродська. — Житомир : Полісся, 2007. — Т. 1. Етнолінгвістичні студії. — 356 с.
  23. Кравченко В. Зібрання творів та матеріали з архівної спадщини / Василь Кравченко ; упоряд. О. Рубан. — К. : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, 2009. — Т. 2. — 640 с.
  24. Кутельмах К. Поминальні мотиви в календарній обрядовості поліщуків / Корнелій Кутельмах // Полісся України: матеріали історико-етнографічного дослідження / відп. ред. С. Павлюк, М. Глушко. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. — Вип. 1: Київське Полісся, 1994. — С. 172—203.
  25. Несен І. Поховальні та поминальні обряди в середовищі «околичної» шляхти північно-східної Житомирщини (кінець ХІХ — ХХ століття) / Ірина Несен // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 2009. — Вип. 44 / за ред. О. Вінниченка. — С. 241—264.
  26. Пурієвичъ В. Нечто изъ обычаевъ и поверьевъ вольнскихъ крестьянъ. Великдни / Василій Пурієвичъ // Вольнскія губернскія ведомости. Часть неофіціальная. — 1866. — № 43. — С. 356—357.
  27. Романенко Л. Намський Великдень на Волині / Леся Романенко // Літопис Волині. — Вінніпег : Інститут дослідів Волині, 1961. — Ч. 5. — С. 120—122.
  28. Соколова В.К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов ХІХ — начало ХХ вв. / В.К. Соколова. — М. : Наука, 1979. — 289 с.
  29. Толстая С.М. Полесский народный календарь / С.М. Толстая. — М. : Индрик, 2005. — 600 с. — (Традиционная духовная культура славян. Современные исследования).
  30. Царьова І. Обрядова підснова фразеологізмів весняного циклу народних свят західнополіських і східно-слобожанських говірок / Ірина Царьова // Волинь філологічна: текст і контекст : зб. наук. пр. / упоряд. Г.Л. Аркушина. — Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. — Вип. 9: Західнополіські говірки в просторі та часі. — С. 180—190.
  31. Ясинский А. Статистическое описание села Ярославичъ Дубенскаго уѣзда / А. Ясинскій // Вольнскія губернскія вѣдомости. Часть неофіціальная. — 1859. — № 52. — С. 111—112.
  32. Kopernicki I. Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu z materyjałów zebranych przez P. Zofiję Rokossowską we wsi Jurkowszczyźnie w pow. Zwiąhelskim / I. Kopernicki // Zbiór wiadomości do antropologii krajowej wydawany staraniem Komisji antropologicznej Akademii umiejętności w Krakowie. — Kraków : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego pod zarządem A.M. Kosterkiewicza, 1887. — Т. XI. — Dział III. — S. 130—228.
  33. Sokalski B. Powiat Sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym / Bronisław Sokalski. — Lwów, 1899. — 496 s.
- Yuriy Pukivskyi*  
 NAVSKYY VELYKDEN' — «EASTER OF THE DEAD»: TRADITIONAL CUSTOMS AND BELIEFS (based on the materials from historical-ethnographic region of Volyn')  
 Paper deals with the analysis of traditions of celebrating folk calendar archaic festival — Navskyy Velykden' in Volyn'. Funeral customs and rituals relating to this day (visiting graves of their relatives, bringing the graves consecrated food, ritual meal at home, symbolizing the dead Fitr) researched. Also, the tradition of respect for a number of taboos and their motivation described. Among others, the distinctive local features of the celebration in the territory of historical-ethnographic Volyn' despite its all-character.
- Keywords:** Easter, commemoration, dead ancestors, customs, beliefs, taboos, historical-ethnographic Volyn'.
- Юрий Пукивский*  
 НАВСКАЯ ПАСХА — «ПРАЗДНИК МЕРТВЕЦОВ»: ТРАДИЦИОННЫЕ ОБЫЧАИ И ОБРЯДЫ (по материалам историко-этнографической Волини)  
 Рассмотрены традиции архаического праздника народного календаря Навской Пасхи на Волини. Проведен анализ поминальных обычаев и обрядов, относящихся к этому дню (посещение мест захоронений своих родственников, принесение на могилы освященных продуктов, ритуальная трапеза дома, символизирующая разговоры умерших). Также охарактеризованы традиции соблюдения ряда табу и их мотивация. Отмечено своеобразные локальные особенности празднования Навской Пасхи на территории историко-этнографической Волини несмотря на его всеукраинский характер.
- Ключевые слова:** Навская Пасха, поминки, умершие предки, обычаи, поверья, запреты, историко-этнографическая Волинь.